



วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ขึ้นบัญชีสู่มรดกโลก

ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์



การขุดค้นทางโบราณคดีที่วิหารโพธิ์พระเดิม

เมื่อวันที่ ๓-๕ ตุลาคม ๒๕๕๙ กรมศิลปากรโดยสำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช ได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีในบริเวณ “วิหารโพธิ์พระเดิม” ซึ่งอยู่ในเขตสังฆาวาสของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีจุดประสงค์จะตรวจสอบอายุการสร้างและความสัมพันธ์ ระหว่างวิหารหลังนี้ กับองค์พระบรมธาตุเจดีย์

“วิหารโพธิ์พระเดิม” เป็นวิหารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีต้นโพธิ์ลังกาอยู่กลางแจ้งวิหารลักษณะเดียวกับวิหารโพธิ์ลังกา แต่มีขนาดย่อมกว่า มีพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่อยู่ทางตะวันตกของวิหาร เดิมตั้งอยู่ในวัดชื่อว่า “วัดพระเดิม” ต่อมาในต้นหลังวัดนี้ได้ผนวกเข้ากับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร (ในเขตสังฆาวาส) ได้รับการบูรณะมาเป็นลำดับล่าสุดเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๒ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุฯ (พระเทพวินยาภรณ์) ได้ว่าจ้างบริษัทวิศวกรการก่อสร้าง จำกัด บูรณะซ่อมแซมด้วยงบประมาณของวัดเป็นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท ปัจจุบันใช้เป็นห้องสมุดธรรมะสำหรับพระเถระและพุทธศาสนิกชนใช้ศึกษาค้นคว้า



ที่ตั้งของวิหารโพธิ์พระเดิม เห็นได้ชัดเจนว่าตั้งอยู่ในแนวเดียวกับวิหารโพธิ์ลังกา
องค์พระบรมธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปในพระวิหารหลวง (พระศรีศากยมุนีศรีธรรมราช)
ในลักษณะแนวเหนือ-ใต้ สิ่งนี้สะท้อนถึงแนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพล
ซึ่งสืบทอดมาจากวัฒนธรรมลังกาเมื่อ ๘๐๐ ปีที่แล้ว

การขุดค้นทางโบราณคดีที่วิหารโพธิ์ลังกา

เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙ กรมศิลปากรโดยสำนักศิลปากรที่ ๑๔
นครศรีธรรมราช ได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีที่วิหารโพธิ์ลังกาด้านทิศเหนือ
เพื่อประมาณอายุการสร้างและความสัมพันธ์กับวิหารอื่นๆ ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
เช่น วิหารเขียน วิหารพระทรงม้า และวิหารโพธิ์พระเดิม เป็นต้น ซึ่งหากผลการทดสอบ
อายุอุจจาระในหลุมขุดค้นสำเร็จ ก็จะทำให้ทราบอายุสมัยและวิเคราะห์แนวคิดในการสร้าง
ได้ชัดเจนขึ้นอีก

“วิหารโพธิ์ลังกา” เป็นวิหารขนาดใหญ่ สร้างเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใจกลาง
มีต้นโพธิ์จากศรีลังกาปลูกมานับร้อยปี เรียกอีกชื่อหนึ่ง “วิหารโพธิ์พระ” หรือ “วิหาร
โพธิ์มณฑิย” ทางทิศตะวันตกมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ยาว ๖ วา (๑๒ เมตร)
ประดิษฐานอยู่ จึงเป็นสัญลักษณ์สะท้อนคตินิยมของชาวพุทธในศรีลังกาที่ชาวพุทธ
ในนครศรีธรรมราชรับมาแต่โบราณสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นหลังการก่อสร้าง
พระบรมธาตุเจดีย์ราวหนึ่งร้อยปี (คือราว พ.ศ.๑๘๑๖) คำว่า “โพธิ์มณฑิย” แปลว่า
เรือนหลวงซึ่งมีต้นโพธิ์ปลูกอยู่ มาในขั้นหลังจึงเรียกกันว่า “วิหารโพธิ์ลังกา” ต้นโพธิ์ที่
วิหารนี้กล่าวกันว่าเป็นหน่อที่ได้มาจากประเทศศรีลังกา ต้นเดิมเป็นต้นโพธิ์ที่พุทธคยา
ประเทศอินเดีย เมื่อสิ้นอายุขัย ได้มีการนำหน่อไปปลูกที่ศรีลังกา จึงถือกันว่าต้นโพธิ์
ที่ประเทศศรีลังกาเป็นทายาทโดยตรงของต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา

ปัจจุบันวิหารโพธิ์ลังกาใช้เป็นพิพิธภัณฑ์แสดงวัตถุโบราณ ซึ่งมีผู้นำมาถวาย
เป็นพุทธบูชา ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปขนาดและปางต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุ





สำคัญที่สร้างหรือพบในจังหวัดนครศรีธรรมราชและข้างเคียงอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ศิลาจารึก เครื่องเงิน เครื่องทองเหลือง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องมุก และของแปลกตาอื่นๆ โบราณวัตถุเหล่านี้ช่วยทำให้วิหารแห่งนี้มีเสน่ห์ที่ชวนให้ผู้สนใจเรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวนไม่น้อยเข้าไปชมไม่ขาดระยะ ตั้งแต่ปีเริ่มต้นจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ (พ.ศ.๒๕๓๘)

หากผลการทดสอบอายุโดยวิธีเรืองแสงความร้อน (Thermoluminescence, TL) สำเร็จ ก็จะช่วยไขความเรื่องอายุสมัยการสร้างได้ชัดเจนขึ้นอีก และจะช่วยให้การวิเคราะห์ประวัติวิหารนี้ได้ง่ายและชัดเจนขึ้น



การขุดค้นทางโบราณคดีที่วิหารคด

กรมศิลปากรโดยสำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราชได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอีกหนึ่งจุดเมื่อวันที่ ๔-๖ ตุลาคม ๒๕๕๙ คือบริเวณด้านทิศเหนือของ “วิหารคด” หรือ “วิหารพระदान”

“วิหารคด” หรือ “วิหารพระदान” หมายถึงวิหารที่สร้างเรียงต่อกันหลายหลัง เพื่อล้อมถึงก่อสร้างที่เป็นประธานของพื้นที่ปูชนียสถาน มีลักษณะหลักเป็นข้อคอก โดยมากตั้งอยู่สี่มุมของเขตพุทธาวาส ภายในวิหารนี้มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ โดยทั่วไปนิยมสร้างติดกับองค์เจดีย์ เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ใช้เดินจงกรมหรือปฏิบัติกรรมฐาน หรือให้พุทธศาสนิกชนนั่งฟังธรรมในวันธรรมสวนะหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา แต่สำหรับกรณีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วิหารคด (หรือวิหารพระदान) ไม่ได้สร้างติดองค์พระเจดีย์ แต่สร้างล้อมรอบองค์พระเจดีย์ในลักษณะเป็นระเบียงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีผนังทึบอยู่ด้านนอก มีโถงโปร่งอยู่ด้านใน ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นไว้ทุกห้องเสา



รวม ๑๖๕ องค์ ดำเนินพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชได้บันทึกว่า วิหารคดหรือพระระเบียบ
หลังนี้สร้างเมื่อมหาศักราช ๑๔๑๕ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๓๖ ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา) วัฒนธรรมการสร้างวิหารคดได้รับการสืบทอดจากวัฒนธรรม
เขมรโดยผ่านจากกรุงศรีอยุธยา

หากผลทดสอบหาอายุของอิฐและร่องรอยจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่น่าสนใจ
ศิลปากรดำเนินครั้งนี้ออกมา ก็จะเป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ช่วยยืนยันอายุการสร้าง
วิหารคดหลังนี้ได้ นอกเหนือไปจากที่เราทราบพอสังเขปจากตำนานพระบรมธาตุฯ
ที่กล่าวแล้วข้างต้น

การขุดค้นทางโบราณคดีที่เจดีย์ราย

เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙ กรมศิลปากรโดยสำนักศิลปากรที่ ๑๔
นครศรีธรรมราชได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดี ในพื้นที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
อีกจุดหนึ่ง คือบริเวณ “เจดีย์ราย (เจดีย์บริวาร)” ด้านทิศตะวันออก (ใกล้กับวิหารเขียน)

“เจดีย์ราย” เป็นเจดีย์ทรงระฆังซึ่งจำลองแบบมาจากพระบรมธาตุเจดีย์
จัดสร้างเรียงรายไว้รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างเป็นระเบียบรวมสามแถว กระจาย
อยู่ภายในวิหารคด (พระด่าน) ส่วนใหญ่ถ่ายแบบจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์
แต่ลดทอนรายละเอียดและขนาดให้เล็กลงมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๕๘ องค์ จึงเรียกอีกชื่อ
ว่า “เจดีย์บริวาร” แบ่งเป็นสองกลุ่ม

๑. กลุ่มชั้นใน เป็นเจดีย์ที่สร้างตามแถวรอบพระบรมธาตุเจดีย์อย่างเป็น
ระเบียบ มีจำนวนสามแถว เรียกว่า “สามแถว” เจดีย์กลุ่มนี้สร้างขึ้นพร้อมกันในสมัย
แรกๆ โดยเรียงลำดับความสูงจากด้านในมาด้านนอก ตำแหน่งในแผนผังสมมาตรกัน
ทั้งสามแถว

๒. กลุ่มชั้นนอก เป็นเจดีย์ที่กระจายอยู่บนพื้นที่ว่างทางทิศเหนือในระเบียงคด
หักแถวตามแนวเจดีย์ชั้นใน แต่มีขนาดไม่สม่ำเสมอ และตำแหน่งสร้างบางองค์เบี่ยง



ไปจากแถว เจดีย์กลุ่มชั้นนอกคงสร้างในสมัยถัดมา และสร้างไม่พร้อมกันทุกองค์
อย่างไรก็ดี เจดีย์รายทั้งสองกลุ่มคงสร้างหลังจากสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้ว
คือราวสมัยอยุธยาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ โดยได้รับการถ่ายแบบมา
จากพระบรมธาตุเจดีย์

การขุดค้นทางโบราณคดีครั้งนี้ ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าอิฐที่ฐานของเจดีย์
รายกลุ่มชั้นนอก มีขนาดย่อมกว่าอิฐที่ฐานกลุ่มชั้นในอย่างเห็นชัด อีกทั้งวิธีเรียงอิฐ
และการใช้ปูนเชื่อมหรือปูนต่อสอแตกต่างกันมา ทำให้ข้อสันนิษฐานที่ว่าเจดีย์ราย
หรือเจดีย์บริวารชั้นนอกเพิ่งสร้างขึ้นภายหลังเป็นความจริงมากขึ้น



๕